

Yılan eser bir nevi tarih ansiklopedisi özelliği taşır. Mukaddimede yararlandığı kaynaklardan altmış kadarının ismini veren müellif bunların dışında pek çok orijinal belgeden, güvenilir âlimlerin aktardığı bilgilerden, ayrıca nâdir eserlerden faydalandığını söyler. Yemen'i tanıttıktan sonra Hz. Peygamber'in hayatına geçer. Hicretten sonraki olayların kronolojik sırayla ele alındığı eserde Yemen'de İslâmiyet'in yayıldığı ve bölgede cereyan eden olaylara daha geniş yer verilir. Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve III. (IX.) yüzyılın başlarına kadar Abbâsîler dönemiyle devam eden eserde asıl konu Yemen tarihidir. Yemen'in Abbâsî yönetiminden çıktığı yıllardan itibaren bölgede kurulan devletler tanıtılır ve Yemen tarihi 1046 (1636) yılına kadar getirilir. Yemen âlimlerinin biyografisine de geniş yer ayrılan eserde ülkedeki İslâm mezhepleri hakkında önemli bilgiler verilir; aynı zamanda sosyal ve ekonomik konular ele alınır. Gat ve kahvenin Yemen'e girmesi, ateşli silâhların ortaya çıkması ve Portekizlilerin Hint Okyanusu'na gelişi gibi hadiselere de temas edilir. Muhammed Abdullah Mâzî, eserin 280-322 (893-934) yıllarına ait bölümünü Almanca bir mukaddime ile birlikte yayımlamıştır (Leipzig 1936). Habeşî de bir arkadaşıyla birlikte kitabı neşre hazırladığını söyler (*Yevmiyyâtü Şan'â'*, neşredenin girişi, s. 19). Abdullah b. Ali el-Vezîr, *Tabaku'l-ĥalvâ ve şĥâfû'l-men ve's-selvâ* adlı eserinde bu kitaptan büyük ölçüde yararlanmıştı. Abdullah b. Muhammed el-Habeşî de eserden sosyal olaylar, imamların icraatları ve bölgede yaşanan iç mücadelelerle ilgili bölümlerini seçerek *Yevmiyyâtü Şan'â'* adıyla yayımlamıştır (Ebûzabî 1996). 3. *el-İber fî aĥbârî men meĥâ ve ğaber. İnbâ'ü enbâ'i'z-zemen*'in mukaddimesi mahiyetinde ki eserde Himyerîler'in ilk dönemleri anlatılır. Tamamlanamayan eser *el-İber fî mülûki Ĥimyer* adıyla da bilinir. 4. *Gâyetü'l-emânî fî aĥbârî'l-kuĥri'l-Yemânî*. Önceleri *Ākiletü'd-dimen el-muĥtaşar min İnbâ'î enbâ'i'z-zemen* adıyla tanınan eser *İnbâ'ü enbâ'i'z-zemen*'in muhtasarıdır. Müellif, *İnbâ'ü enbâ'ü'z-zemen*'de Zeydiyye'nin ve diğer

mezheplerin itikadî görüşlerine dair aktardığı geniş bilgileri bu eserine almamıştır (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr, I-II, Kahire 1388). 5. *Tabakâtü'z-Zeydiyye (eş-suġrâ)*. *et-Tabakâtü'z-zühr fî a'ġyânî'l-âsr ve el-Müsteġâb fî terâcimi ricâli'z-Zeydiyyeti'l-etyâb* adlarıyla da bilinir. Eserde Yemenli ve Deylemlî Zeydiyye ile Hâdeviye ricâlinin biyografilerine yer verilmiştir. On asır boyunca gelen 5000'den fazla âlimin biyografisini içeren eser, önemli bir kısmı günümüze ulaşmayan kırk iki kaynaktan istifade edilerek kaleme alınmıştır. Eymen Fuad Seyyid, Kitabı neşre hazırlayan babasının vefatı üzerine neşir çalışmalarını tamamladığını söylemektedir (*Meşâdiru târihi'l-Yemen*, s. 248). 6. *et-Ta'rif bi-cümleti min ehli'l-İlmi ve't-taşnîf*. Müellif hattıyla günümüze ulaşan nüshası San'a'da el-Câmiu'l-kebîr Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Tarih, nr. 374). Yahyâ b. Hüseyin'in diğer eserleri arasında *Şerhu Mecmû'î Zeyd b. 'Alî (el-Mişbâhu'l-münîr)*, *el-Müstecâd fî beyânî 'ulemâ'i'l-ictihâd*, *el-İhtiyâr min mezâhibi 'ulemâ'i'l-emşâr*, *el-'Umde fî'n-nâsiĥ ve'l-men-sûĥ mine'l-ĥadîş*, *el-Ġurerü'l-behiyye fî sîreti Seyyidinâ Muhammed Ĥayri'l-beriyye*, *Münteha'l-işâbe fî-mâ yecibü min ri'âyeti ĥakkî's-şahâbe*, *Mendâfi'u'l-ebdân fî-müdâvâti emrâzi'l-insân* sayılabilir (Yahyâ b. Hüseyin'in 100'ün üzerindeki eserinin isimleri ve yazma nüshaları için bk. Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh, s. 1111-1118; *Yevmiyyâtü Şan'â'*, neşredenin girişi, s. 5-16, 62).

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, *Gâyetü'l-emânî fî aĥbârî'l-kuĥri'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, neşredenin girişi, s. 6-11; a.m.f., *Yevmiyyâtü Şan'â'* (nşr. Abdullah b. Muhammed el-Habeşî), Ebûzabî 1996, neşredenin girişi, s. 3-22, 62; İbrâhîm b. Kâsim, *Tabakâtü'z-Zeydiyyeti'l-kübrâ: Bulâġu'l-murâd ilâ ma'rifeti'l-isnâd* (nşr. Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh), Amman 1421/2001, III, 1220-1222; Şevkânî, *el-Bedrü't-ġâlîf*, II, 328; Siddîk Hasan Han, *et-Tâcû'l-mükellel* (nşr. Abdülhakîm Şerefeddin), Beyrut 1404/1983, s. 328; Brockelmann, *GAL*, II, 530; *Suppl.*, II, 551; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 532; Ahmed Hüseyin Şerefeddin, *Târîĥu'l-Yemeni's-şekâfi*, Kahire 1387/1967, IV, 282; Eymen Fuad Seyyid, *Meşâdiru târihi'l-Yemen fî'l-âşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 246-249; Zirikî, *el-A'lâm* (Fetĥullah), VIII, 143; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fî'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 62, 144, 249-250, 492; Hüseyin b. Abdullah el-Amrî, *el-Mü'erriĥüne'l-Yemeniyyün fî'l-âşri'l-ĥadîş*, Beyrut 1409/1988, s. 34-36; Abdüsselâm b. Abbas el-Vecîh, *A'lâmü'l-mü'elliĥîne'z-Zeydiyye*, Amman 1420/1999, s. 1111-1118; Saîb Abdülhamîd, *Mu'cemü mü'erriĥi's-Şî'a*, Kum 1424/2004, II, 450-451; *Mu'cemü tabakâtü'l-mütekellimin*, Kum 1426/1383 ĥş., IV, 208-209.

İSMAIL YİĞİT

YAHYÂ b. İBRÂHİM

(يحيى بن إبراهيم)

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. İbrâhîm
b. Müzeyn el-Kurtubî
(ö. 259/873)

Endülüslü muhaddis,
fıkıh ve dil âlimi.

Tuleytula'da (Toledo) doğdu. Dedesi Müzeyn'e nisbetle İbn Müzeyn diye de anılır. Müzeyn soy bakımından Arap asıllı olup Hz. Osman'ın kızı Remle'nin kölesiydi. Fetihten sonra Endülüslü'e gitmiş ve oraya yerleşmiştir. Babası İbrâhîm de Kurtuba'nın ileri gelen şahsiyetlerinden biridir. Yahyâ b. İbrâhîm çocukluk ve gençlik yıllarını Tuleytula'da geçirdi. İlk eğitimini burada aldı; birçok âlimin ders halkasına katıldı. Özellikle Arap dili ve edebiyatı alanında ilerlemekle birlikte hadis âlimleriyle tanıştıktan sonra hadis öğrenmeye yöneldi. Bu dönemdeki hocaları arasında Gâzî b. Kays el-Endelüsî, Muhammed b. İsa el-A'sâ, İsa b. Dînâr ve Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî gibi âlimler zikredilmektedir. 192 (808) yılından sonra Tuleytula'da Endülüslü Emevî yönetimi aleyhinde patlak veren isyan sırasında yetiştiren konumunda bulunan Yahyâ b. İbrâhîm emîr I. Hakem ve oğlu II. Abdurrahman ile birlikte hareket etti. Bir isyan sırasında âsiler tarafından esir alındı ve bir müddet hapiste kaldı. II. Abdurrahman döneminde tahsilini ilerletmek ve hadis dinlemek maksadıyla Kuzey Afrika, Hicaz ve Irak bölgelerini kapsayan bir seyahate çıktı. 218 (833) yılından önce gerçekleştirdiği anlaşılabilir seyahat sırasında Mısır'da Mâlik b. Enes'in kâtibi olarak ün kazanan Hubeyb b. Ebû Hubeyb ve Asbağ b. Ferec, Medine'de Mâlik b. Enes'in kız kardeşinin oğlu Mutarriĥ b. Abdullah el-Yesârî, Basra'da Ka'nebi ve Kûfe'de Ahmed b. Abdullah b. Yûnus et-Temîmî gibi birçok âlimle görüşüp ders halkalarına katıldı. Mutarriĥ b. Abdullah ve Hubeyb b. Ebû Hubeyb'den özellikle Mâlik'in *el-Muvaĥĥâ'*ını dinledi ve kendilerinden rivayette bulundu. İlmî seyahatini tamamlayıp Endülüslü'e döndükten sonra Tuleytula'da öğretimle meşgul oldu.

238'de (852) vefat eden emîr II. Abdurrahman'ın yerine oğlu Muhammed geçti, ancak Tuleytula halkı ona biat etmeyerek isyan etti. Bu sırada Tuleytula'da bulunan II. Abdurrahman'ın diğer oğlu Saîd şehri terkederken Yahyâ b. İbrâhîm de ailesiyle birlikte onun maiyetine katılıp Kurtuba'ya (Cordoba) gitti. Emîr Muhammed, Tuleytula'da mağduriyet yaşadığını ve kardeşi

YAHYÂ b. İBRÂHİM

Saîd ile birlikte hareket ettiğini öğrenince Yahyâ b. İbrâhim'le özel olarak ilgilenildi. Kendisine ev ve mülk verdi, bazı yerlerin gelirini de ona tahsis etti. Yahyâ, 240'ta (854) Tuleytula'daki isyanı bastırmak üzere ordusuyla yola çıkan Emîr Muhammed'in yanında yer aldı. Bu sefer esnasında Vâdîselt'te yapılan savaşlara bizzat katıldı. Bu yüzden Emîr Muhammed nezdinde itibarı yükseldi. Bir ara Kurtuba kadılığına getirildiyse de kendisi daha çok ilim ve öğretimle meşgul oldu. Talebeleri ve râvileri arasında İbn Lübâbe, Ebân b. Muhammed b. Dînâr, Muhammed b. Futays, Saîd b. Himyer b. Mervân el-Kurtubî, Saîd b. Osman el-A'nâkî ve Yahyâ b. Zekeriyâ b. Şâme el-Ümevî gibi Endülüslü âlimler bulunmaktadır. Yahyâ b. İbrâhim 13 Cemâziyelevvel 259'da (17 Mart 873) Kurtuba'da vefat etti; 260 (874) yılında öldüğüne dair bilgi doğru değildir. Kaynaklarda Yahyâ'nın güler yüzlü, vakur, fazilet sahibi bir kişi olduğundan ve dini yaşama konusundaki titizliğinden söz edilir. Yahyâ b. İbrâhim yaşadığı dönemde Mâlikî mezhebinin önde gelen imamı kabul edilmiştir. Endülüs'te Mâlik'in *el-Muvaţta'*ını en iyi onun bildiği söylenir. *el-Muvaţta'*ı ezbere okutur ve fikhî meselelerini açıklardı. *el-Muvaţta'* dışındaki hadis kitapları ve hadis ilimleriyle meşgul olmadığı için bu konuda derinliği bulunmadığı söylenmiş, ancak rivayetleri güvenilir kabul edilmiştir.

Eserleri. 1. *Tefsîrû (Şerhu)'l-Muvaţta'*. Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî'nin naklettiği *el-Muvaţta'* rivayeti üzerine yapılmış bir şerh olup Endülüslü âlimleri tarafından okutulmuş ve rivayet edilmiştir. Eserin deri parçaları üzerine yazılmış 394 (1004) istinsah tarihli nüshasının bazı kısımları Tunus'taki Mektebetü Câmîi'l-Kayrevân'da korunarak günümüze intikal etmiştir (*Sicil kadîm li-Mektebeti Câmîi'l-Kayrevân*, s. 362). 2. *Ricâlü'l-Muvaţta'* (*Tesmiyetü*, *Esmâ'ü ricâli'l-Muvaţta'*, *Tesmiyetü'r-ricâli'l-mezkûrine fi'l-Muvaţta'*). 3. *el-Müstakşıye fi 'ileli'l-Muvaţta'*. *el-Muvaţta'*'da bulunduğu söylenen illetlerin ele alındığı ve diğer hadis kaynaklarıyla karşılaştırıldığı bir eserdir. 4. *Reğâ'ibü'l-'ilm ve fazlih (Fazlü'l-'ilm)*. 5. *Fezâ'ilü'l-Kur'an* (İbn Hayr, s. 62).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Ahbârü'l-fukahâ ve'l-muhaddisîn* (nşr. M. L. Ávila – L. Molina), Madrid 1992, s. 370-372; İbnü'l-Faradî, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1966, II, 181; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1966, s. 373; İbn Hayr, *Fehrese* (nşr. M. Fuâd Mansûr), Beyrut 1419/1998, s. 62, 75, 80, 270; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis* (Ebyârî),

II, 669-670; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müğheb* (nşr. Me'mûn b. Muhyiddin el-Cennân), Beyrut 1417/1996, s. 436; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, II, 516; *Sicil kadîm li-Mektebeti Câmîi'l-Kayrevân* (nşr. İbrâhim Şebbûh), Kahire 1957, s. 362; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 182; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 132-134, 157; Zirikî, *el-A'lam* (Fethullah), VIII, 134.

MEHMET EFENDİOĞLU

YAHYÂ el-KATTÂN

(bk. YAHYÂ b. SAİD el-KATTÂN).

YAHYA KEMAL BEYATLI

(bk. BEYATLI, Yahya Kemal).

YAHYÂ b. MAİN

(يحيى بن معين)

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn
b. Avn el-Mürri el-Bağdâdî
(ö. 233/848)

Tasnif dönemi hadis ve ricâl âlimi.

158'de (775) Bağdat yakınlarındaki Enbâr'ın Nikyâ köyünde doğdu. Ataları Se-rahs şehrendir. Dedesi, Horasan Valisi Cüneyd el-Mürri'nin âzatlısıdır ve bu sebeple Mürri nisbesinde anılmıştır. Bağdat'ta ve yakın çevresindeki ilk eğitiminden sonra on sekiz yaşında Kûfe'ye gitti. Ardından Basra, Rusâfe, Mekke, Medine, Horasan, Yemen, Rey, Vâsrt, Nehrevan, Haran, Remle, Misis (Masisa), Mısır, Şam, Humus ve San'a'ya ilmî seyahatler yaptı. Yirmi yaşından itibaren birçok defa Hicaz'a gidip geldi. Rey'in vergisini (haraç) toplamakla görevlendirilen babasının maddî durumu sayesinde hayatı boyunca ilimle uğraştı ve otuzlu yaşlarına kadar babasının desteğiyle seyahatlerini sürdürdü. Babasından miras kalan yaklaşık 1.000.000 dirhemini tamamını hadis tahsil için harcadı (Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 178). Yahyâ b. Maîn, hadis ve ricâl bilgisini kendisine borçlu olduğunu söylediği (*a.g.e.*, VIII, 125) Muzaffer b. Müdrîk el-Horasânî'nin yanı sıra Ebû Seleme Mansûr b. Seleme ve Ebû Sehl Heysem b. Cemîl'den ders okudu. Abdullah b. Mübârek, Vekî b. Cerrâh, Hişâm b. Yûsuf, Gunder, Süfyân b. Uyeyne, Abdurrahman b. Mehdî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Müshir, Affân b. Müslim ve Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn çok istifade ettiği diğer hocalarıdır. Öğrencileri arasında Buhârî, Müslim b. Haccâc, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zür'a-

er-Râzî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, akrabalarından Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb gibi isimler yer almaktadır. Abbas b. Muhammed ed-Dürî, İbnü'l-Cüneyd el-Huttelî, Ahmed b. Muhammed b. Muhriz, Osman b. Saîd ed-Dârimî, Yezid b. Heysem b. Tahmân, Ahmed b. Hasan es-Sûfî, Ebû Saîd Hâşim b. Mersed et-Taberânî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî de onun eserlerini günümüze ulaştıran öğrencileridir. Yahyâ b. Maîn 23 Zilkade 233 (29 Haziran 848) tarihinde Medine'de vefat etti. Ölüm döşeginde iken son arzusu sorulduğunda "Beytün hâli ve isnâdün âlî" (Boş bir ev ve âlî bir isnad) cevabını vermiştir (*DîA*, XXIII, 158). Büyük bir kalabalığın katıldığı cenaze namazını Medine valisi kıldırdı ve Bakî' Kabristanı'na defnedildi.

"Emîrül-mü'minîn fi'l-hadis, imâmül-cerh ve't-ta'dil, hüccetül-İslâm, imam rabbânî, seyyidül-huffâz" gibi sıfatlarla anılan ve odasının hadis defterleriyle dolu olduğu rivayet edilen Yahyâ b. Maîn'in mükerrerleriyle birlikte -herhalde biraz da abartılmış olarak- 1 milyon civarında rivayet yazdığı zikredilmekte, Ali b. Medîni'nin onun hakkında, "Âdem peygamberden beri İbn Maîn kadar çok hadis yazan birini bilmiyorum" dediği nakledilmektedir (*a.g.e.*, XIV, 182). İbn Maîn mesaisinin çoğunu hadis toplamaya ve yazmaya ayırdığı için yazdıklarına nisbetle az miktarda hadis rivayet etmiştir (İbn Sa'd, VII, 354). "Yazarken ne bulursan yaz, rivayet edeceğin zaman iyice ayıklayıp öyle rivayet et" sözüne göre hareket eden İbn Maîn (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XI, 85), uydurma hadislerle karşı tedbir almak maksadıyla pek çok mevzû hadis yazmışsa da zamanla bunları imha etmiş ve, "Yalancılardan çok hadis yazdık, sonra o rivayetlerle firmı yapıp eklemek pişirdik" demiştir (İbn Ebû Hâtim, I, 315). Yahyâ b. Maîn'in rivayetler arasındaki farklılıkları, hataları, illetleri tesbit edebilmek için bir hadisi birden çok hocadan öğrendiği ve yine bir hadisi elli ayrı tarikten yazdığı nakledilir.

Şu'be b. Haccâc ile başlayıp Abdurrahman b. Mehdî ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân ile devam eden tabakat ve ricâl literatürü dalında bunlardan sonraki ilk neslin en önemli isimlerinden olan İbn Maîn, sadece belirli bir bölgenin râvileri hakkında değil bütün râviler hakkında görüş beyan etmiş, onun ricâl bilgisi Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb gibi çağdaşları tarafından takdir edilmiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XI,